Маріупольський університет

Co-funded by the European Union

Тема 4. Особливості європейської системи економічної безпеки

Навчальна дисципліна «Дослідження економічної безпеки ЄС»

Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

Erasmus+ Jean Monnet Module «EU Economic Security Studies» · Project № 101175872 (Грантова угода № 101175872)

План лекції та результати навчання

Co-funded by the European Union

1. Концепція економічної безпеки в ЄС
2. Архітектура стратегії: пріоритети та інструменти
3. Критичні технології та основні загрози
4. Захисні інструменти ЄС і протидія примусу
5. Ключові законодавчі ініціативи та пакет 2024 р.
6. Нова доктрина 2025 р. і кейс Nexperia
7. Проблеми ЄС, рекомендації та значення для України

Після вивчення теми ви зможете:

- пояснювати особливості європейської моделі економічної безпеки
- класифікувати інструменти ЄС за напрямами Promote · Protect · Partner
- аналізувати кейси економічного примусу та залежностей
- оцінювати проблеми ЄС і можливості для України

Ключові поняття теми

Co-funded by the European Union

Відкрита стратегічна автономія
Open strategic autonomy

Здатність ЄС діяти самостійно в стратегічних сферах, зберігаючи відкритість до торгівлі та інвестицій.

Зменшення ризиків
De-risking

Скорочення критичних залежностей і вразливостей без розриву економічних зв'язків (на відміну від decoupling).

Економічний примус
Economic coercion

Тиск третьої країни торговельними чи інвестиційними заходами, щоб змусити ЄС або державу-члена змінити політику.

Стратегічна залежність
Strategic dependency

Залежність від обмеженого кола постачальників товарів чи технологій, критичних для економіки й безпеки.

Скринінг інвестицій
Investment screening

Перевірка іноземних (вхідних) і власних (вихідних) інвестицій на ризики для безпеки та публічного порядку.

Товари подвійного використання
Dual-use items

Товари й технології, що можуть мати як цивільне, так і військове застосування.

ЄС: відкрита економіка, що потребує захисту

Co-funded by the European Union

Основи економічної активності ЄС

- **Вільна торгівля**
- **Інвестиції**
- **Транскордонна співпраця**
- **Інновації**

Парадокс: відкритість, що робить ЄС привабливим для глобальних компаній, водночас створює вразливості – залежності, витік технологій, примус.

Мета стратегічного підходу: надійна оцінка та управління ризиками на рівні ЄС, держав-членів і бізнесу.

Концепція економічної безпеки ЄС: два аспекти

Co-funded by the European Union

Захист економічних результатів
від зовнішніх шоків

- диверсифікація постачання критичних ресурсів
- протидія економічному примусу
- торговельний захист: антидемпінг, антисубсидії
- санкції та обмежувальні заходи

Захист національної безпеки
через економічну політику

- обмеження доступу до передових технологій
- контроль за кіберінфраструктурою
- регулювання критичних ланцюгів постачання
- скринінг іноземних інвестицій

Висновок: економічна безпека стала невід'ємною частиною концепції «відкритої стратегічної автономії» та широкої рамки економічної політики ЄС.

Економічна безпека як «парасолька» для політик ЄС

Co-funded by the European Union

Економічна безпека
обґрунтування для втручання

Торговельна політика
тарифи, торговельний захист, угоди

Промислова політика
Chips Act, CRMA, IPCEI, держдопомога

Інвестиційна політика
скринінг вхідних і вихідних інвестицій

Дослідницька політика
безпека досліджень, подвійне використання

Наслідок: ЄС, який традиційно спирався на правила ринку та конкуренції, дедалі активніше застосовує державні інструменти.

Архітектура стратегії: від пріоритетів до інструментів

Co-funded by the European Union

Promote
Сприяння зростанню

- NextGenerationEU
- Кошти згуртованості
- Промислова стратегія ЄС
- Важливі проєкти спільного європейського інтересу (IPCEI)

Protect
Захист економіки

- Інструменти торговельного захисту
- Регулювання іноземних субсидій
- Інструмент протидії примусу
- Скринінг інвестицій, експортний контроль

Partner
Партнерство

- Рада ЄС–США з торгівлі та технологій
- Угоди про вільну торгівлю
- Global Gateway
- Партнерства з критичної сировини

Критичні технології: оцінка ризиків ЄС (2023)

Co-funded by the European Union

Чотири пріоритетні сфери для першочергової оцінки ризиків разом із державами-членами

- **Передові напівпровідники**
- **Штучний інтелект**
- **Квантові технології**
- **Біотехнології**

Інші шість сфер переліку з 10 критичних технологій

передові телекомунікації та навігація · передові сенсори · космос і рушійні технології · енергетика · робототехніка й автономні системи · передові матеріали й виробництво

Критерії оцінки: ступінь «прориву» технології, ризик цивільно-військового злиття, ризик зловживання для порушення прав людини.

Основні загрози економічній безпеці ЄС: факти

Co-funded by the European Union

Залежність від критичних ресурсів

Китай – 100% постачання важких рідкісноземельних елементів до ЄС; Туреччина – 98% бору; ПАР – 71% платини.

Кіберзагрози

Енергомережі, телекомунікації, підводні кабелі – під постійним ризиком атак і диверсій.

Витік передових технологій

Неконтрольований трансфер через інвестиції, експорт і дослідницьку співпрацю.

Економічний примус

Торговельні обмеження Китаю проти Литви (2021–2022) та обмеження експорту рідкісноземельних металів (2025).

Джерело даних щодо залежностей: Європейська комісія, супровідні матеріали до Акта про критичну сировину (2023)

Кейс: економічний примус Китаю проти Литви

Co-funded by the European Union

1 **Листопад 2021**
Відкриття у Вільнюсі «Тайванського представництва»

2 **Грудень 2021**
Литовські товари зникають з митних систем Китаю; тиск на компанії ЄС з литовськими компонентами

3 **Січень 2022**
ЄС ініціює спір у СОТ проти дискримінаційної практики Китаю

4 **Грудень 2023**
Набуває чинності Інструмент протидії примусу ЄС (ACI)

Чому це важливо

Примус спрямовувався проти однієї держави, але вражав єдиний ринок — ланцюги постачання всіх країн ЄС.

Кейс показав, що торговельна політика — компетенція ЄС — потребує колективної відповіді на геополітичний тиск.

Інструмент протидії примусу (Регламент (ЄС) 2023/2675)

Co-funded by the European Union

1. Розслідування

Комісія вивчає дії третьої країни

2. Визначення

Рада ЄС кваліфікованою більшістю визнає факт примусу

3. Діалог

Переговори, посередництво, міжнародне врегулювання

4. Відповідь

Контрзаходи, якщо примус триває

Можливі контрзаходи

мита та квоти · обмеження торгівлі послугами · обмеження прямих інвестицій · доступ до публічних закупівель · захист прав інтелектуальної власності · доступ до фінансових ринків

Головна функція – стримування: сама наявність інструменту має запобігати примусу.

Захисні інструменти ЄС: правова база

Co-funded by the European Union

Інструмент	Правова основа	Призначення
Скринінг іноземних інвестицій	Регламент 2019/452 → новий регламент (2026)	Захист безпеки та публічного порядку від ризикових інвестицій
Експортний контроль	Регламент (ЄС) 2021/821	Контроль товарів і технологій подвійного використання
Регулювання іноземних субсидій	Регламент (ЄС) 2022/2560	Протидія спотворенню єдиного ринку субсидіями третіх країн
Інструмент міжнародних закупівель	Регламент (ЄС) 2022/1031	Взаємність у доступі до ринків публічних закупівель
Протидія примусу	Регламент (ЄС) 2023/2675	Стримування та відповідь на економічний примус
Торговельний захист і санкції	Антидемпінгові, антисубсидійні заходи; ст. 215 ДФЄС	Захист від недобросовісної торгівлі; тиск на агресора

Ключові законодавчі ініціативи: Promote і Resilience

Co-funded by the European Union

1. **Акт про надзвичайні ситуації та стійкість внутрішнього ринку (IMERA, 2024)**
   Підтримка функціонування єдиного ринку та постачання стратегічних товарів у кризові періоди.

2. **Акт про критичну сировину (Регламент (ЄС) 2024/1252)**
   Зменшення залежності від Китаю, диверсифікація джерел і розвиток власного видобутку та переробки.

3. **Європейський акт про мікросхеми (Регламент (ЄС) 2023/1781)**
   Розвиток виробництва напівпровідників, зменшення залежності від азійських постачальників.

4. **Інструмент протидії примусу (Регламент (ЄС) 2023/2675)**
   Швидка реакція на економічний тиск третіх країн; захист інтересів держав-членів.

Цілі до 2030 р.: критична сировина та мікросхеми

Co-funded by the European Union

Акт про критичну сировину: орієнтири річного споживання ЄС

10%	40%	25%	≤ 65%
видобуток у ЄС	переробка в ЄС	переробка вторинної сировини	залежність від однієї третьої країни

Стратегічні проєкти: у 2025 р. Комісія відібрала перші 47 стратегічних проєктів у ЄС та 13 – за його межами.

Акт про мікросхеми

20%

ціль – частка ЄС у світовому виробництві напівпровідників до 2030 р.

Європейська рахункова палата (2025) вважає ціль дуже малоймовірною: за прогнозом Комісії, частка зросте лише з 9,8% (2022) до 11,7% (2030).

Пакет ініціатив з економічної безпеки (січень 2024 р.) і його виконання

Co-funded by the European Union

Ініціатива 2024 р.	Суть	Стан на кінець 2026 р.
Новий регламент про скринінг іноземних інвестицій	Посилення контролю інвестицій у стратегічні сектори	Ухвалено 08.06.2026; застосовуватиметься через 18 місяців після набрання чинності
Біла книга щодо вихідних інвестицій	Моніторинг інвестицій з ЄС у треті країни	Рекомендація Комісії (січень 2025 р.): напівпровідники, ШІ, квантові технології
Біла книга щодо експортного контролю	Нові підходи до контролю стратегічних товарів і технологій	Посилення координації держав-членів; подальше вдосконалення за доктриною 2025 р.
Біла книга щодо досліджень подвійного використання	Підтримка досліджень і розробок технологій подвійного використання	Опрацювання варіантів підтримки в наступних програмах ЄС
Рекомендація щодо безпеки досліджень	Захист науки від іноземного втручання та витоку знань	Ухвалено Радою ЄС у травні 2024 р.

Новий регламент ЄС про скринінг іноземних інвестицій (2026)

Co-funded by the European Union

Обов'язковий скринінг

Кожна держава-член зобов'язана мати національний механізм перевірки.

Мінімальні сектори

Подвійне використання й військові товари, критичні технології, критична сировина, енергетика, транспорт, цифрова інфраструктура.

Інвестиції через «дочки» в ЄС

Охоплює інвестиції, здійснені через дочірні компанії іноземних інвесторів, зареєстровані в ЄС.

Попередній дозвіл

Для чутливих сфер – подання заявки до завершення угоди.

Замінює Регламент (ЄС) 2019/452: Європарламент – 19.05.2026, Рада ЄС – 08.06.2026.

Доктрина 2025 р.: шість пріоритетних сфер високого ризику

Co-funded by the European Union

Зменшення стратегічних залежностей у товарах і послугах

Залучення безпечних інвестицій в ЄС

Підтримка оборонної, космічної та інших критичних галузей

Збереження лідерства ЄС у критичних технологіях

Захист чутливої інформації та даних

Захист критичної інфраструктури

Нові механізми

Інформаційний хаб з економічної безпеки при ЄСЗД · національні радники з економічної безпеки · план RESourceEU · залежність понад ≈ 60% від одного джерела — ознака високого ризику

Кейс Nexperia (2025): напівпровідники та взаємозалежність

Co-funded by the European Union

1. **30.09.2025**
   Нідерланди вперше застосовують Закон про доступність товарів (1952) і беруть під контроль рішення Nexperia – дочірньої компанії китайської Wingtech

2. **04.10.2025**
   Китай забороняє експорт готових чипів Nexperia зі своїх заводів

3. **Жовтень 2025**
   Автовиробники ЄС (зокрема Volkswagen) стикаються з дефіцитом компонентів

4. **19.11.2025**
   Після послаблення обмежень Китаєм Нідерланди призупиняють своє рішення

Уроки кейсу

- Захисний крок однієї держави спричиняє контрзаходи проти всього єдиного ринку
- Залежність від виробничих ланцюгів у Китаї – навіть для «простих» чипів
- Потреба в координації на рівні ЄС

ЄС у порівнянні: інституційні особливості підходів

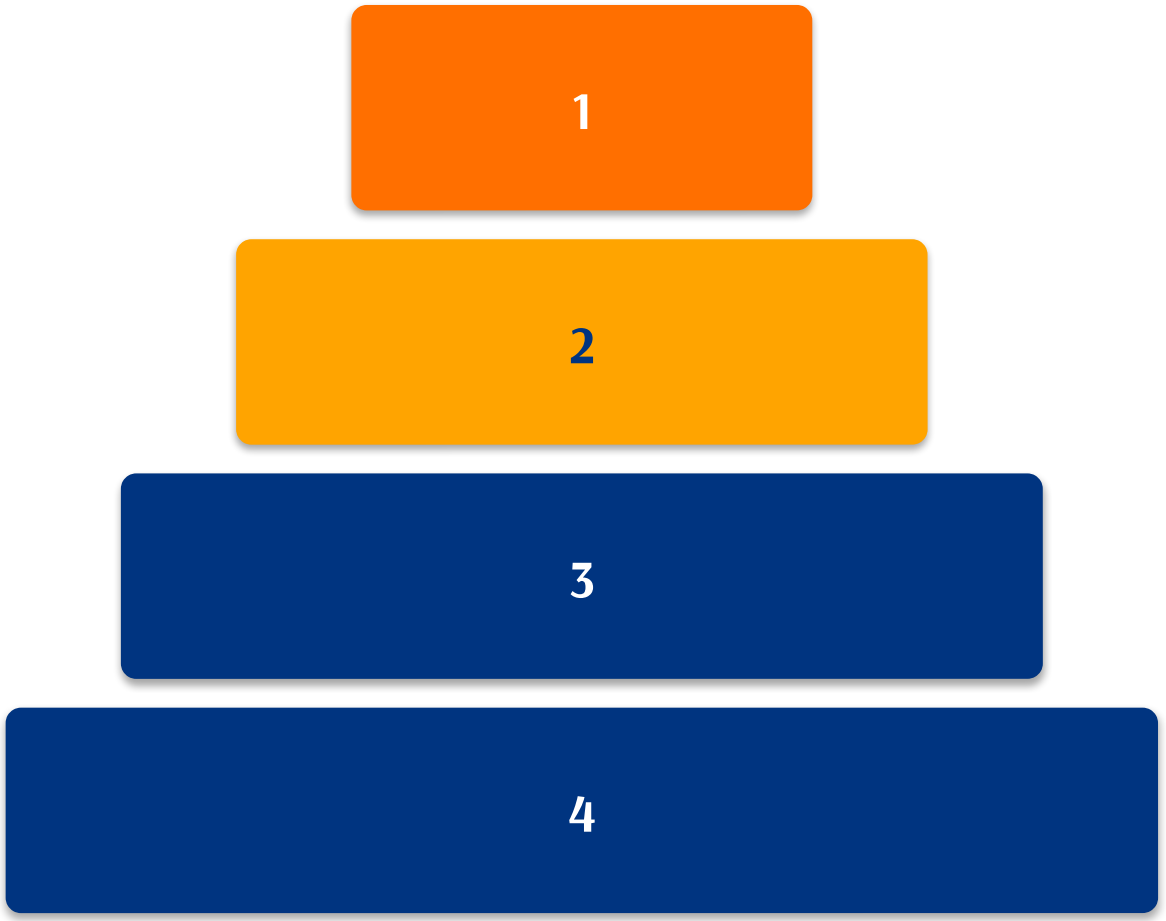
Co-funded by the European Union

Критерій	ЄС	США	Китай	Японія
Статус економічної безпеки	Частина торговельної політики; нацбезпека — компетенція держав	Прирівнюється до нацбезпеки (стратегія 2017 р.)	Самодостатність — головний пріоритет	Частина нацбезпеки (стратегія 2022 р.)
Центр рішень	Розподілений: Комісія + 27 держав	Єдиний федеральний	Централізований	Єдиний урядовий
Ключові інструменти	Скринінг, ACI, CRMA, Chips Act	Мита, експортні обмеження, CHIPS Act (≈ $280 млрд)	Експортний контроль, примус, «Made in China 2025»	Субсидії, поріг перевірки ПІІ знижено з 10% до 1%

Національні моделі економічної безпеки детально розглянуто в Темі 2.

Проблеми ЄС у сфері економічної безпеки

Co-funded by the European Union

Складний механізм ухвалення рішень

27 різних національних інтересів, вимога консенсусу в чутливих питаннях

Висока економічна залежність

від Китаю (сировина, компоненти) та США (технології, оборона)

Відсутність єдиного центру

національна безпека – виключна відповідальність держав (ст. 4(2) ДЄС)

Низький рівень координації

між державами-членами та між інституціями ЄС

Рекомендації щодо посилення економічної безпеки ЄС і їх реалізація

Co-funded by the European Union

Рекомендація	Що вже зроблено
Кращий аналіз ризиків і даних про ланцюги постачання	Інформаційний хаб з економічної безпеки при ЄСЗД (доктрина 2025 р.)
Диверсифікація торговельних зв'язків (Латинська Америка, Африка, Азія)	Нові торговельні угоди та партнерства з критичної сировини; Global Gateway
Цільова підтримка стратегічних секторів	Chips Act, CRMA, стратегічні проєкти; підготовка Chips Act 2.0
Посилення механізмів реагування	Інструмент протидії примусу (з грудня 2023 р.)
Покращення координації, окремий комісар	3 грудня 2024 р. – Комісар з питань торгівлі та економічної безпеки (М. Шефчович)

Значення для України

Co-funded by the European Union

Партнер з критичної сировини

Меморандум про стратегічне партнерство з ЄС щодо сировини (2021); родовища значної частини матеріалів зі списку ЄС.

Гармонізація інструментів

У переговорах про вступ – адаптація до правил ЄС щодо скринінгу інвестицій, експортного контролю, санкцій.

Інтеграція в ланцюги постачання

Україна як надійний виробничий майданчик для диверсифікації (nearshoring).

Власна система економічної безпеки

Потреба в оновленій стратегії після завершення стратегії до 2025 р. (див. Тему 14).

Висновки

Co-funded by the European Union

1. Європейська система економічної безпеки побудована на балансі відкритості та захисту – принципі de-risking.
2. Концепція поєднує захист економічних результатів і захист безпеки засобами економічної політики.
3. ЄС сформував широкий набір інструментів: скринінг, експортний контроль, FSR, ACI, CRMA, Chips Act.
4. Головні обмеження – розподіл компетенцій, різні інтереси 27 держав і висока зовнішня залежність.
5. Доктрина 2025 р. і новий регламент про скринінг 2026 р. посилюють централізацію та координацію.

Питання для самоперевірки та обговорення

Co-funded by the European Union

1. Які два аспекти містить концепція економічної безпеки ЄС?
2. Чому економічну безпеку називають «парасолькою» для політик ЄС?
3. Розподіліть інструменти ЄС за напрямами Promote, Protect, Partner.
4. Які уроки ЄС виніс з кейсу Литви?
5. Як працює Інструмент протидії примусу?
6. Які цілі встановлює Акт про критичну сировину?
7. Що змінює новий регламент про скринінг інвестицій?
8. Які інструменти ЄС варто першочергово запровадити Україні?

Рекомендовані джерела

Co-funded by the European Union

Стратегічні документи

- European Economic Security Strategy. JOIN(2023) 20 final, 20.06.2023.
- Commission Recommendation on critical technology areas for the EU's economic security. 03.10.2023.
- Advancing European economic security: an introduction to five new initiatives. COM(2024) 22, 24.01.2024.
- Strengthening EU economic security. JOIN(2025) 977 final, 03.12.2025.
- European Court of Auditors. Special report 12/2025 on the Chips Act.

Правові акти ЄС

- Регламент (ЄС) 2023/2675 про захист від економічного примусу.
- Регламент (ЄС) 2024/1252 про критичну сировину.
- Регламент (ЄС) 2023/1781 (Європейський акт про мікросхеми).
- Регламент (ЄС) 2022/2560 про іноземні субсидії; Регламент (ЄС) 2021/821 про подвійне використання.
- Регламент про скринінг іноземних інвестицій в ЄС (2026).

Маріупольський університет

Co-funded by the European Union

Дякую за увагу!

Співфінансовано Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки належать лише автору(-ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (EACEA). Ні Європейський Союз, ні EACEA не несуть за них відповідальності.

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.